

izdelave razkriti tedanjo stopnjo proizvodnih orodij in produkcije vobče, grobovi z različno kakovostjo ali količino predmetov morejo izpričevati višino socialne diferenciacije, selitve arheoloških elementov pa rišejo ekonomsko-politične tokove, kar znači, da more arheologija izdatno podpreti zgodovino, ali še boljše: preiti z uporabo izkopanin kot zgodovinskih virov na polje historiografije. Pri tem nam ne sme biti v spotiko njena nekoliko groba kronologija in včasih premalo precizni zaključki, kajti tudi kot taka nam arheologija skupno z ostalimi viri pomore obnoviti posamezna obdobja v njihovih bistvenih črtah. Konkretnije: za 9., 10. in 11. stoletje imamo že toliko pisanih virov, da si lahko, navzlic temu, da nam nudijo za takratne razmere prav za prav le z nemških na naša področja prenešene podatke, pridobimo iz njih stvarne konture preteklosti naše zemlje. Naš tedanji socialni red in splošna zgodovina sta nam sicer znana, vendar nam pa manjka marsikatera podrobna predstava o tem razdobju, zakaj historični opisi, ki bi bili sestavljeni v slogu kakšnega Saksogramatika, našim pokrajinam niso bili usojeni. Predvsem je pomanjkljivo naše znanje o ekonomski podstavi te dobe, manjkajo vesti o tehniki produkcijskega procesa, o poljedelstvu, obrti, trgovskem življenju. Tukaj bi morala priskočiti na pomoč arheologija. Res je, da niso na Slovenskem odkrili še nobene staroslovanske naselbine, toda to ne more biti razlog, da nam naše izkopanine ne bi mogle ničesar povedati o življenju in kulturi starih Slovencev (str. 53). Naselbine nam morejo pripovedovati o poljedelstvu, načinu stanovanja, pridobivanju hrane in obleke, podatke o drugi proizvodnji in trgovini pa je skupno z zadostnim komparativnim gradivom do gotove meje sposoben in primoran dajati tudi gol, zgodovinsko interpretiran grobišni material. Dasi bi bili ti izsledki nenavadno važni, aktivizacija arheoloških najdb pri Korošču popolnoma manjka, kar je razumljivo, kajti deskripcija materiala, razvrstitev fragmentarnega primerjalnega gradiva, na tej podlagi pa od sodobnih historičnih dogajanj dokaj izolirano fiksiranje arheoloških vplivov, dojetih le iz zunanjih, stilnih in tehničnih podobnosti, ki so vodilna načela Koroščeve delovne metode, ne morejo privedi do zahtevanih rezultatov.

Namen in efektivni cilj Koroščevega dela je konec koncev še vedno podrobna določitev izkopanin, kar združuje pisec z ozkim ocenjevanjem arheološkega materiala, izločenega iz drugega historičnega gradiva. Ne zanikam velike važnosti točne opredelitve najdenih predmetov, izvirajoče iz dalekosežnih komparacij, mislim pa, da je to stoprav začetek arheološke dejavnosti, klasificirani material je treba uporabiti kot vir za zgodovino razvoja in načina proizvodnje ter produkcijskih odnosov — arheolog postane s pritegnitvijo pisanih in drugih virov, ki jih potrebuje za to nalogo, zgodovinar, enako kakor mora historik uporabljati tudi arheološko gradivo. Le taka povezava bo prinesla bistven napredek v delu in spoznanjih.

Angelos Baš.

Bogdan Binter:

Južni Slovani v srednjem veku

Založila Državna založba Slovenije, Ljubljana, 1947. Str. 175. Odobrilo Min. za prosveto LRS kot učno knjigo za nižje razrede gimnazij.

Naloga, ki jo je postavil pred nas čas glede zgodovinskih učbenikov, je pomembna in hvaležna predvsem v dveh pogledih: 1. Z odpravo starih učbenikov, pisanih po konceptu neznanstvenega idealističnega pragmatizma, naslonjenega le na idejna gibala in delo vodilnih osebnosti, ter z njihovo zamenjavo z novimi učnimi knjigami, ki bodo v smislu zgodovinskega materializma kazale živčno središče zgodovinskega razvoja tam, kjer v resnici je — v gospodarskem razvoju in razrednih bojih — bo zgodovina prvič pri nas dobila zadovoljive učne pripomočke za izvrševanje

svoje naloge v politični in ideološki izobrazbi študentov. Zlasti je ta predstavitev težišča in sprememba metode pomembna za nas Slovence, saj lahko po pravici rečemo, da se bo šele sedaj srednješolec začel učiti res slovensko zgodovino; meščanska historiografija je namreč skoraj izključno upoštevala politično življenje, v katerega smo stopili iz področja družbenih, razrednih borb mi šele v 19. stoletju. 2. Zamenjava vseh učbenikov nam pa nudi tudi edinstveno priliko, da odstranimo iz srednješolskih učnih knjig vse podrobne napake, ki se navadno vlečejo iz knjige v knjigo, in tako dobimo tudi v tem pogledu res vzorne učbenike.

Sestava srednješolskih učnih knjig torej nikakor ni neodgovoren, pa tudi ne preveč lahek posel. Posebej velja to za našo domačo, slovensko zgodovino. Drugod si namreč sestavljalci (pa tudi profesor) že pomaga tudi z različnimi drugimi pripomočki, na pr. z ruskimi učnimi knjigami, ki izhajajo v okvirju Akademije znanosti SSSR, glede zgodovine bratskih jugoslovanskih narodov tudi s hrvatskimi in srbskimi učbeniki, ki že tudi izhajajo (na pr. Babič A., Istorija naroda Jugoslavije I, 1946), a za slovensko zgodovino bo v vseh teh delih našel le malo (pri Babiču na pr. vsega le 6 strani), pa še to ne bo brez stvarnih pogršk. Pa tudi ne glede na to je osnovna dolžnost vsakega učbenika, to je kratkega, raznim stopnjam učenčevega razvoja primerno poljudno napisanega povzetka znanstvenih ugotovitev, da ne vsebuje stvarnih napak.

Binterju je treba priznati, da se je trudil pri svoji nalogi, da je tudi poskušal v primeri s starimi učbeniki poglobiti razlago celokupnega zgodovinskega razvoja, da je tudi poskušal prenesti njegovo težišče na družbeni razvoj, dasi je tudi v tem pogledu pomanjkljiv in zahteva še marsikaterih dopolnil (gl. moj članek Ob prvi novi slovenski učni knjigi narodne zgodovine za srednje šole, Popotnik 1947). Vsekakor je tudi to delo vsaj za zgodovino ostalih jugoslovanskih narodov Babiču mnogo bolj uspelo. Binterjeve razlage zgodovinskega razvoja (zlasti v primeri z Babičem) delajo večkrat tudi vtis le prevelike naivnosti, tudi za nižješolce. Vendar pa se tej strani knjige da odpomoči z nekaj dopolnilnimi opozorili, ki jih mora profesor upoštevat pri svoji razlagi, in tako knjiga doseže svoj namen.

Težja pomanjkljivost knjige pa so vsekakor njene stvarne napake. Če v knjigi nečesa ni, se še vedno da dopolniti v predavanju, če je nekaj napak povedano, se pa študent le prerad nauči po knjigi, ne po profesorjevi razlagi, zbuja se pa pri takih sporih med profesorjem in knjigo tudi vtis, da stvari, ki so dognane, niso trdne, maje se spoznanje o resnično znanstvenem karakterju zgodovinske vede kot take. Prav zaradi tega so take napake največja pogrška vsake učne knjige.

Ne zaradi veselja nad kritiko, marveč zaradi skrbi, da bô učenje v srednji šoli res na potrebni višini, podajam v naslednjem pregled žal le preveč številnih stvarnih pogršk ali dvoumnosti Binterjeve knjige, spisek, ki je toliko bolj potreben, ker danes zgodovine na srednjih šolah ne uče le zgodovinarji.

Temeljev antičnemu suženjskemu gospodarstvu ni izprevrgel le beg sužnjevi izpod oblasti njihovih gospodarjev (str. 8), marveč precej obsežnejši gospodarski in družbeni razvoj (gl. Popotnik, 1947). Država nastane šele na temeljih razkroja plemenske ureditve, ko se že razvijajo tako ostra razredna nasprotja, da jih plemenski organizem ne more več obvladati, zato ne smemo govoriti o »plemenskih državicah« pri starih Slovanih v pradomovini (13), ko država pri Slovanih sploh še ni bila mogoča. Slovani niso prekoračili Labe le južno od izliva (15), ker se tudi Šala izliva v Labo od leve strani. Ozemlje okrog Moskve je bilo poseljeno s Slovani že v 9., ne šele v 11. stoletju (15). Langobardi so bili pred svojo selitvijo v Italijo (546–568) naseljeni le na sedanjem slovenskem ozemlju južno od Alp od Ptuja do Ljubljane in Kranja, dočim je bila notranjost Alp (notranji Norik) priključena bizantinski Italiji. Tezo o prodiranju Langobardov globoko v Alpe ob Dravi in Muri (16) so postavljali nemški zgodovinarji, zlasti v zadnjem času, ko so hoteli dokazati svojo »lastninsko

pravico« do vedno »germanske« dežele Koroške. Obri so začeli vdirati v Italijo in proti zahodu ob Donavi šele po umiku Langobardov v Italijo, ne pa že prej (17). O nenaseljenosti dravske doline ob izviru Drave Bavarci in Slovenci, ki so se v prvem času po prihodu Slovencev v novo domovino stalno vojskovali med seboj, seveda niso sklepali nobenega sporazuma (18), marveč je nenaseljen prostor na meji značilen za zgodnji srednji vek sploh, saj tedaj meja med državami ni bila črta, marveč prav nenaseljen, pust pas ozemlja. Obrska država in njeni napadi proti zahodu se obnove že 40 let po porazu pri Carigradu, ne pa da bi več kot 100 let po tem obleganju ničesar več ne slišali o Obrih (20). Tudi v prvem času po naselitvi v novi domovini je bilo pri Slovencih zemljišče večinoma še kolektivna last rodov, ne pa da bi že tedaj vsak posameznik dobil svoje zemljišče (21). Tudi zemljiška veleposestva so se šele formirala. Nastanek države karantanskih Slovencev je v zvezi s Samovo državo, ne pa da bi se država karantanskih Slovencev formirala že pred slovanskim uporom proti Obrom, kot sodi Binter (23), za kar nima opore v nobenem zgodovinskem viru. Noben zgodovinski vir ne nudi podlage za trditev, da je bila Gorenjska del Karantanije (23). Karantanskega kneza Valuka srečamo v 30ih letih 7. stoletja, ne pa v njegovem začetku (23). Germanska zveza proti Samovi državi po porazu pri Uhoštu ni razpadla (24), ker so bila z izjemo Langobardov vsa germanska plemena, ki so nastopala proti kralju Samu, itak združena v frankovski državi. Kanalsko dolino so pridružili Langobardi svoji državi ok. 630, Beneško Slovenijo so zasedli Slovenci v bojih 704—720, Kanalsko dolino pa so osvobodili Karantanci ok. 730; ne gre torej metati vsega tega v en koš, kot bi se vse zgodilo naenkrat oziroma v krajšem razdobju neprestanih bojov (24). Velika večina prebivalcev frankovske države v času Klodvikovega prestopa v katolicizem je bila že katoliška (romanski staroselci oz. romanizirani Galci), celo del doseljenih Frankov je bil že arijanski, ne gre torej govoriti o vsiljevanju krščanske vere ljudstvu (27), marveč le večini gospodujočih priseljencev. Pri razkroju svobodniškega sloja potom. zaščitništva je treba poleg osvoboditve samovoljnega nasilja od strani fevdalcev in pred njo omeniti osvoboditev težkih bremen, ki so jih vrgli svobodniki, obvezani k vojni službi itd., raz sebe, ko so se podali v zaščito (k str. 28). Desetina je prvotno dajatev cerkvi, ne zemljiškemu gospodu (31), pglavitna dajatev zemljiškemu gospodu je činž (gl. Popotnik, 1947). Ni res, da bi fevdalni red ne poznal denarja (31), dasi ga je bilo sprva malo in se je šele počasi množil. Vsekakor pa še danes angleški denarni sistem sloni na denarni ureditvi Karla Velikega. Slovenci niso uživali pred Obri miru skoraj celo stoletje po obrskem porazu pri Carigradu (32), marveč so Obri Slovence na prehodnih področjih v Italijo in ob Donavi podjarmili že neposredno po razpadu Samove države (ok. 660). Karantanija ni prišla v okvir frankovske države 743 (32), marveč vsekakor po frankovski zmagi nad Bavarci 743, a pred 746, torej 744 ali 745. Slovenski napadi proti Bavarcem niso prenehali šele v zvezi z izgubo samostojnosti Karantanije zaradi tozadevnih bavarskih zahtev (32) marveč že prej v zvezi z vojaško-politično zvezo Bavarcev in karantanskih Slovencev iz konca 30ih let 8. stoletja. Pglavitna osnova širjenja krščanstva v Karantaniji v 8. stoletju ni bila bavarska zahteva (32), marveč gospodarski in družbeni razvoj Karantanije v smeri fevdalizma v tem času. Proces fevdalizacije je tudi pglavitna družbena osnova verskih bojov v 8. stoletju, ki jih Binter obravnava preveč le v ideološki sferi različnih vplivov (33). Modest je bil imenovan za »pokrajinskega škofa« (ne škofovega namestnika) ok. 757, ne šele po 760 (33). Oglejska misijonska akcija med Slovenci je pol stoletja mlajša od salzburške (po l. 796), ne istočasna (34). Polabski Slovani so bili delno dejansko že vključeni v frankovsko državo, le da so ohranili notranjo svobodo, ne pa da bi ostali sploh neodvisni (34). Tasilo se je moral podvreči Karlu že 781, po ponovnem uporu pa dokončno 787, le da tokrat Karlu Velikemu ni bilo treba uporabiti vojske, ker je frankofska stranka

pod vodstvom episkopata v Bavarski sami popolnoma obvladala položaj. L. 788 je sledila le še odstavitev Tasila samega, in to brez kakršnih koli vojaških nastopov. Ne gre torej vsega združevati v l. 788 in opremljati z vojaškim napadom, ki ga ni bilo (34). Langobardska država je bila vključena v frankovsko že 774, ne šele ok. 800 (35). Po Karlovem kronanju za cesarja na slovenskem Krasu ni bilo nobenih bojov z Bizantinci (35), saj je bila Istra že od 788 frankovska, in to v celoti, ne pa da bi ostala istrska mesta bizantinska celo še po miru v Aachenu (35). Upora Ljudevita Posavskega niso povzročili »velikanski davki« (36, od kod denar?), marveč Kadalohovo poseganje v notranje zadeve notranje svobodnih slovanskih kneževin, ki so mu bile podrejene. Pri tem pa brez dvoma ne gre za upor »ljudstva« (36), marveč v prvi vrsti za upor odločujočih, že fevdaliziranih slojev, dasi so bili še mnogo širši kot pozneje, po zaključku fevdalizacije. Ni res, da bi Timočanov nikdar ne ogražala frankovska nevarnost (37), marveč so po sporočilu frankovskih analov l. 818 Bраниčevci in Timočani odpadli od Bolgarov in postali podaniki frankovske države, ki je tako zajemala vso severno Srbijo. Ljudevit ni zmagoval Frankov s pozitivnimi vojaškimi uspehi (37), ker se s frankovskimi vojskami sploh ni spustil v odprto borbo; umikal se je v utrjena gradišča, ki so jih zaman naskakovali, tako da so odhajali brez odločilne zmage. Tudi vzroki Ljudevitovega umika niso neznani (37), povzročila ga je izčrpanost dežele; kljub temu, da Franki niso zavzeli utrdb, so njihovo široko okolico vendarle opustošili. Ludovikova upravna reorganizacija ni ostala pri »razcepljenosti«, delitvi Slovenije v krajine, marveč so bile vse krajine od Posavske krajine do Donave združene v eno samo, takozv. Vzhodno prefekturo. Napak je torej v tem pogledu iskati nasprotij med karolinško in otonsko upravno organizacijo Vzhodnih Alp (38, 45). Le redki slovenski veljaki so prišli med novodošlo frankovsko plemstvo po socialni katastrofi slovenskega naroda v začetku 9. stoletja; ker domači razvoj v fevdalizem še ni bil dovršen, tudi niso igrali bistvene vloge pri ustalitvi fevdalizma pri nas, ki se je izvršila z nasilno uvedbo v tujini dozorelih oblik (38).

Tlačanstvo se je prav tako uvajalo v Pribinovi spodnjepanonski mejni grofiji, kot v Karantaniji. Nesmisel je torej govoriti o begu kmetov v Spodnjo Panonijo iz takih vzrokov (40). Tudi čas uvedbe fevdalizma je namreč skoraj istočasen — 2. desetletje 9. stoletja. Kocelj se je odvrnil od Pribinove politike šele v drugi polovici svoje vlade. Skoraj celih prvih deset let uprave spodnjepanonske mejne grofije pa je zvesto sledil svojemu očetu in izpopolnjeval njegovo delo, ne pa da bi bil »popolnoma različen od očeta« (40). Stavek o Fotiju (42) je tako merodno formuliran, kot bi Fotij živel še v času dokončnega razkola med Rimom in Carigradom v verskem pogledu (1054). Pri Metodovem delu za nadškofijo (42) popolnoma manjka politično ozadje: če si Kocelj in Rastislav ne bi priborila cerkveno-upravne neodvisnosti od frankovskih škofov, bi bila njihova politična svoboda že vnaprej obsojena na neuspeh in seveda tudi obratno. Rastislav je padel v frankovske roke že 870, Kocelj šele 874, v vmesnem času imamo še precej vesti o Koclju, celo njegovo dopisovanje s papežem; smer, v kateri išče Binter vzroke Kocljevega padca (43), ko povezuje Rastislavov in Kocljev padeč, je torej povsem brez podlage, saj je tudi Velikomoravska država še vedno stala, dasi ji je načeljeval Svetopolk. Zato je tudi napačna trditev, da so se »Nemci po uničenju Rastislava in Koclja dokončno utrdili v srednjem Podonavju« (44), kajti v resnici so uničili le malo Kocljevo državo, ob Velikomoravski pa so si, dokler je živel Svetopolk, zastoj lomili zobe, šele po njegovi smrti se je razsula pod madžarskim pritiskom, a razen Slovakov ni takrat še noben njen del prišel pod tujo oblast, torej tudi noben del pod Nemce.

Savinjska krajina ni obsegala le porečja Savinje in ozemlja do Sotle (46), marveč tudi Dolenjsko južno od Save. Ljudstvo seveda v času Otonov v državnem življenju ni igralo nobene vloge (47), marveč le ozka plast

fevdalnih izkoriščevalcev kmečkih delavnih množic. Težko bo dokazati, da so »mnogi« koroški vojvode na državnih zborih govorili slovensko (47), ker za to ni na razpolago noben dokaz, formalistično starinsko pravo še ne pomeni izvrševanja te pravice. Salzburška posest na Slovenskem ne izvira šele iz časa Otonov (48), marveč že iz karolinške dobe. Germanizacija se na Slovenskem ni še začela s pokristjanjevanjem ali z razpadom obrske države (48), ko so se Slovenci še nemoteno razvijali vsaj v notranjem pogledu, marveč šele po uporu Ljudevita Posavskega in upravnih reformi 828, ko so prišli v deželo tuji fevdni gospodje. Težko bo dokazati tudi to, da bi Slovenci v času madžarskih napadov skoraj do kraja izpraznili graško kotlino (49), ko niso izpraznili niti Ljubljanske, ki je bila naravnost na madžarski poti v Italijo. Slovenska severna narodnostna meja, ki se je izoblikovala konec 15. stoletja, je potekala dejansko skoraj na istem mestu, kot današnja, ne pa »mnogo bolj severno« (49). To, kot tudi nekaj mest o koroški vojvodini v okviru nemške države (47, 70), imajo le preveč nacionalističnega prizvoka v starem smislu te besede.

Številke za Tomislavovo vojsko, posnete po Konstantinu Porfiroge-netu (50), so seveda odločno previsoke in netočne. Razlaga dogovora med »Hrvati« in Kolomanom pri Binterju (54) je popolnoma zgrešena. Že vsebina apendikule, kot tudi dejstvo, da so mesta kralja posebej priznala nekaj let pozneje, dokazuje, da je šlo samo za potrditev privilegijev rodovnega plemstva, ki je seveda predstavljalo hrvatsko »ljudstvo«, a ne v sedanjem, marveč v fevdalnem smislu, češ da vsak zemljiški gospod zastopa svoje podložnike (enako kot pozneje deželni stanoviti). Neresnično je, da bi bil v tem času fevdalizem na Hrvatskem šele v povojih, saj poznamo že v 9. stoletju v času Trpimira rodovno in dvorno plemstvo; Trpimirova ureditev dvora po frankovskem vzoru bi bila nemogoča brez širšega družbenega ozadja. Vsak profesor bo moral za ta del hrvatske zgodovine poleg Binterjeve vsekakor uporabljati tudi Babičovo knjigo, po kateri bo Binterja dopolnjeval. Pri formiranju slovanskih držav (60–63) manjka širše družbeno ozadje; pri nastanku ruske države uporablja Binter še vedno zastarelo normansko teorijo (60), ki jo je sovjetska historio-grafija tako uspešno zavrgla (gl. Popotnik 1947). Mesta na Slovenskem (in tudi večinoma v Evropi izven rimskega imperija) niso nastala iz posebnih, načrtnih obrtniških naselbin po iniciativi fevdalcev (64), marveč iz tržnih naselij ležečih na ugodnih geografskih položajih. Čehi v prvem času niso ovirali razvoja produkcije (65), marveč so ga obratno zelo uspešno podpirali, njihova zaviralna funkcija se začne šele pozneje. Tujim trgovcem v srednjeveških mestih ni bila prepovedana trgovina sploh (65), marveč je bila omejena in zavirana prodaja njihovega blaga na drobno; ne pa na debelo, makupovanje na drobno pa večkrat celo sploh zabranjeno. Namen teh odredb je bil torej edino ta, zavirati neposreden stik med tujimi trgovci in konsumenti, ne pa sploh njihovo trgovanje. Med vzroki križarskih vojsk manjka eden od pglavitnih: dejstvo, da so Seldžuki zaprli trgovino z Indijo, od katere so imela zlasti italijanska mesta pred tem velike koristi (str. 67). Velika Karantanija se ni razkrojila v zgodovinske pokrajine Koroška, Štajerska itd. šele v 12. stoletju (71), ampak že kmalu po l. 1000. Ljubljana se ne omenja prvič 1146 (71), marveč 1144. Štajerska l. 1180 ni segla še do Save (72), marveč samo do Konjiške gore in Boča, ker je ozemlje med tem hribovjem in Savo spadalo ne v Ptujsko, marveč v Savinjsko krajino, takrat že združeno s Kranjsko. Od Kranjske k Štajerski je prešlo to ozemlje šele l. 1311 v zvezi s sporom med goriškimi grofi in Habsburžani oz. z njegovo poravnavo v Slovenjgradcu. Isto velja o prvem sunku Otokarja na Slovensko (73), ki ni segel še do Save. »Ljudstvo« v Otokarjeve boje za politično oblast na Slovenskem seveda ni moglo posegati (73), ker pri fevdalnem redu ni imelo nikakega vpliva na politično življenje. Plemstva in ministerialov pa ne moremo imenovati ljudstvo. Janez Vetrinjski pri ustoličevanju Majnharda l. 1286 vsekakor ni bil še navzoč (75). To ustoličevanje

je bilo namreč 59 let pred njegovo smrtjo (1345), ker je bil po rodu Francoz, tudi izobražen nekje na zapadu, ga takrat gotovo še ni bilo pri nas. Prvi dogodek, pri katerem je bil morda že v Vetrinju, je bil šele l. 1307. Kranjska ni segla do Kolpe šele l. 1374 (78), marveč pri Kočevju že od početka, t. j. od ok. l. 1000, v Beli Krajini od 12. stoletja. Poglaviti vzrok za naslonitev Trsta na Habsburžane ni bil promet (78), ki tedaj še davno ni igral tako pomembne vloge kot od 18. stoletja dalje, marveč neposredna nevarnost za tržaško samostojnost oz. vsaj avtonomijo od strani Benetk. Celjska kneževina bi v nobenem primeru v slovenskem razvoju ne mogla odigrati vloge »narodne države« (83); to je vseskozi nezgodovinsko, pretirano nacionalistično prikazovanje razmer, kajti tudi v celjski kneževini ne bi bila odstranjena za slovenske razmere značilna dvoplastnost: nemški izrabljajoči, slovenski tlačanski, izrabljani razred. Pri formiranju deželnih stanov ni odločilni faktor le habsburško razširjanje oblasti nad slovenskim ozemljem, marveč vse dolgotrajne dinastične borbe od začetka 12. stoletja naprej, zamenjava dinastij, delitve pokrajin med raznimi habsburškimi vejami itd. Vsekakor so dobršen del meščanstva v mestih na Slovenskem sestavljali priseljenci iz nemških mest, dasi ne večine; napak pa je reči, da »pri nas Nemcev sploh ni bilo« (85). Fevdalni red na Hrvaško ni začel v 12. stoletju šele prodirati (87, gl. zgoraj), marveč je v tem času fevdalizem dobil samo svoje dokončne oblike. To dvoje pa ni isto. Turški napad 1396 do Ptuja (111) je nezgodovinski, kar je dokazano že skoraj 30 let. Pod naslovom »turški davek« se je izterjaval pri Slovencih le en sam davek (takozv. »tedenski vinar«), ne več (118); vsi drugi so bili razpisani kot izredni davki. Razlaga o vladar Matije Korvina (119—120), ki je slovenskemu tlačanu prinesla marsikaj bridkega, ker nastopanje ogrskih najemnikov nikakor ni bilo ljudomilo, je precej naivna. Srednjeveška književnost pozna poleg del verske vsebine (127) tudi izrazite ljubezenske pesmi, narodne epe, satire itd. Denarno gospodarstvo se v Evropi ne začinja šele z odkritji (132), zato tudi vse hude novotarije za tlačana niso v neposredni zvezi z njimi. Odkritja so bila le pospeševalen faktor v razvoju, ki se je začel že pred njimi. Pritožbe zaradi vseh takozvanih posledic odkritij srečamo v raznih kmečkih pritožbah drugje in pri nas že pred temi odkritji. Napačna je trditev, da bi bili začetki kmečkega gibanja v neposredni zvezi z reformacijo in da bi se iz cerkvenih posestev širilo na posvetna (135). Vzroki kmečkih gibanj in uporov namreč niso ideološkega, marveč gospodarskega značaja, in se zato prav nič ne ozirajo na cerkveni rang fevdalca. Kmečki puniti se začno že davno pred začetkom reformacije. Trubar ni prišel v Ljubljano že v 20ih letih 16. stoletja (137), marveč šele okoli l. 1535. Razločki med jeziki južnih Slovanov v 16. stoletju dejansko niso bili manjši kot danes (138), marveč kvečjemu večji: jeziki so bili v tem času vsekakor že popolnoma izoblikovani, z zamenjavo različnih nemških tujk s slovanskimi so se pa v zadnjem petdesetletju brez dvoma le zblížali. Odločilni moment za iztrebljenje protestantizma na Slovenskem niso bile le »verske komisije« (140—141), marveč tudi gospodarska podpora meščanstvu, ki jo je nudil absolutistični vladar, da se je oprl nanj v borbi proti fevdalcem. Turki so samo pospeševalen vzrok kmečkih punitov pri nas, ne pa njihovo gibalno (142). Njihovi pravi vzroki so v celotnem gospodarskem razvoju tega razdobja (gl. Popotnik 1947). Kmečki upor 1478 na Koroškem se ni začel ob Zilji, marveč ob Dravi pri Spittalu; plemičem ni bilo treba proti kmetom po turškem obhodu dežele nič več nastopati, ker so že Turki dovolj dobro opravili proti puntarjem, tudi puntarskega davka takrat še niso uvedli (vse 143). L. 1515 tlačani niso bili oboroženi le z domačim orodjem, marveč tudi s pravim orožjem, ki so si ga bili dolžni nabaviti v času turških napadov po določbah raznih »vojaških redov«. Zaključna bitka z uporniki je bila pri Celju, bitka pri Brežicah je neresnična, nezgodovinska konstrukcija (vse 144). Mir pri ustju reke Žitve ni sploh prvi mir, ki so ga Turki sklenili s kristjani

(154), marveč le prvi mir, pri katerem so priznali krščanskega partnerja za enakopravnega, ne pa da bi si moral kupovati mir z vsakoletnimi »darovi«. Ocena zrinjsko-frankopanske zarote kot naprednega oz. zdravega pojava v našem razvoju (158) njene vsebine ne izčrpa. Ta zarota je namreč tudi značilen primer fevdalnega partikularizma v borbi proti centralizmu, torej s te strani reakcionaren pojav. Tudi pri reformah Ivana IV. Groznega popolnoma manjka znanstvena ocena dela tega velikega ruskega vladarja, ki je šele dokončno zlomil fevdalni partikularizem v Rusiji (162—163). Niti omenjeni nista dve veliki pridobitvi njegove vlade — ustalitev centralizirane ruske države in borba za dostop do morja, ki ju tako poudarjajo sovjetski historiki.

Spričo vseh teh napak z delom nikakor ne moremo biti zadovoljni. Naloga učbenika narodne zgodovine za nižjo šolo nikakor še ni zadovoljivo rešena. Vsekakor je sicer zaenkrat bolje imeti nekaj, kakor nič, vendar pa se ob teh številnih napakah ostro odpira vprašanje strokovne kontrole nad predloženimi učbeniki. Bodisi v okviru Akademije po sovjetskem vzorcu, bodisi na kak drug način, vsekakor bo to vprašanje treba urediti, da se ne bodo ponavljali primeri, kot je ocenjevana knjiga. Bogo Grafenauer.

Slovenska zgodovinska bibliografija

6. IV. 1941 — 9. V. 1945.

Zgodovina potrebuje še v mnogo višji meri kot druge znanstvene panoge svobodo, zato ni čudno, da izkazuje doba vojne in okupacije pri nas prav nizko število zgodovinskih publikacij, zlasti še, ker je Osvobodilna fronta slovenskega naroda v popolnoma pravilnem ocenjevanju funkcije kulturnega življenja proglasila kulturni molk na okupiranem ozemlju. Slovenski zgodovinarji so ga skušali držati vsaj tako, da niso objavljali pomembnejših del. Razdelitev tako pičle tvarine na pododdelke ne bi imela smisla, bolj smiselna je kronološka razdelitev, po letih. Sestavljena pa je bibliografija po še rokopisni Slovenski bibliografiji dr. J. Šlebingerja in po tiskanem Gradivu za bibliografijo osvobodilnega tiska J. Udoviča. Kratice so običajne. Pri publikacijah z osvobojenega ozemlja nadomešča tehnika kraj.

1941.

Zgodovinski atlas za srednje in njim sorodne šole. M. Baratta, P. Frascaro, L. Visintin. Slovensko izdajo priredil M. Avsenak, J. Kosmatin in M. Miklavčič. Novara 1941. (1) + XXXII listov, 8°.

Kos Milko, Gradišče in Gradec v slovenskem srednjem veku. Lj. 1941. 116—124, 4°. P. o. iz GMS 22.

Kos Milko, Pečat in grb mesta Ljubljane. Lj. 1941. 3—8 s 17 slik. 4°. (Krtični odtis iz neobjavljen. zv. KSM za 1941.)

Kos Milko, Početki Novega mesta. Lj. 1941. 15—20, 4°. (Krtični odtis iz neobjavljen. zv. KSM za 1941.)

Krošl Anton, Zemljiška odveza na Kranjskem. Inavgur. dis. Lj. 1941. 110 str. 8°.